

Luottamus on kaiken Aja O

Sijaisäiti Sari Kiviranta ehkäisee perheen konflikteja virittäytymällä samalle aaltopituudelle lastensa kanssa. Toisinaan sijaisperheen arjessa tarvitaan myös sosiaalityöntekijöiden tukea. Kun asioista keskustellaan ajoissa ja matalalla kynnyksellä, luottamus kasvaa puolin ja toisin. Se on kaikkien etu.

TEKSTI OLLI KOIKKALAINEN KUVAT TIMO MARTTILA

Sari ja Tommi Kivirannan perheen omakotitalossa Yläjärven Vuorentaustassa, aivan Tampereen rajamailla, käy kova kuhina syksyisenä keskiviikkoamuna.

Osa kuudesta 11–18-vuotiaasta lapsesta ja nuoresta vasta heräilee, joku kurkkii varovasti huoneensa ovelta, osalla on vielä aamiainen syömättä, yksi viimeistelee meikkiään ja eräs on jo valmis koulutielle.

Kiviranta istahtaa sohvalle ja saa viereensä kaksi perheen viidestä si-
joitetusta lapsesta, viidesluokkalaisten **Viljamin** ja lukiota kolmatta vuotta käyvän **Netan**. Koska Viljamia vähän jännittää toimittajan ja kuvaajan läsnäolo, Kiviranta kutittelee häntä ja jutustelee leppoisasti ymmärtävänsä, ettei haittaa, vaikkei tilanne taidakaan tuntua luonteelta. Pian hymy leviää myös Viljamin kasvoille.

Viljamin lähdeyttä kouluun Sari Kiviranta kertoo hyödyntäneensä kuvaustilanteessa kiintymyksen vanhemmuuden periaatteita: osoittamalla positiivista uteliaisuutta lapsen tuntemuksia kohtaan ja käyttämällä tiettyä äänensävyä ja pientä leikkimielisyyttä hän sai lapsen tuntemaan häpeän laukeamaan.

– Kiintymyksen vanhemmuudessa olennaista on virittäytyä lapsen tuntemusten tasolle, ymmärtää niiden motiiveja ja yrittää päästä >>

TEEMA

Valvonta on huolenpitoa

Sari Kiviranta luottaa kasvatuksessa kiintymyksen vanhemmuuteen, jossa olennaista on eläytyä lapsen tai nuoren tunnetilaan. Sijaisäitinsä kanssa sohvalla istuvat Netta ja Viljami.

Sosiaalityöntekijällä on sekä oikeus että velvollisuus olla hyvin perillä, millaista sijaisperheen arki on.

►► samalle aaltopituudelle jakamaan niitä. Se vaatii tietoista otetta ja harjoittelua, mutta se kannattaa, Kiviranta sanoo.

Lasten kipuilu yllätti

Sari Kiviranta on toiminut miehensä Tommin kanssa perhehoitajana viitisentoista vuotta. Hyppy perhehoitajaksi ei ollut suuren suuri, sillä mies työskenteli aiemmin lastensuojelulaitoksessa ja Kiviranta itse erityislastentarhanopettajana ja päiväkodinjohtajana.

Alun perin tarkoitus oli ryhtyä tukiperheeksi ja tarjota kesäpaikka sitä tarvitseville lapsille. Yksi perheen syntymälapsista ei kuitenkaan pitänyt ajatusta hyvänä, koska tukilapset olisivat heillä turhan lyhyen ajan.

– Hän oli sitä mieltä, että meistä olisi kyllä siihenkin, että meillä asuisi sijoitettuja lapsia pysyvästi. Niinpä me nimme valmennukseen ja ryhdyimme suoraan perhehoitajiksi, Kiviranta kertoo.

Hänen mukaansa kaikki on sujunut sikäli onnekaasti, ettei yksikään kuudesta pitkäaikaisesta sijoituksesta ole keskeytynyt. Toisinaan eteen on tullut haastavia tilanteita ja lasten ajoittainen kipuilu on yllättänyt, vaikka kummallakin sijaisvanhemmalla on vankka tausta kasvatusalalta.

Kiviranta kertoo perehtymisen kiintymyskeskeiseen vanhemmuuteen olleen isoksi avuksi ja rakentaneen luotamusta sijaisvanhempien ja lasten välille.

Aistimalla lapsen tai nuoren tuntemuksen motiiveja vanhempi voi myös estää ilmassa leijuvan konfliktin äitämisen pahemmaksi.

Sijaisvanhempi on sillanrakentaja

Kuvitellaan esimerkkitalanne, jossa nuori tulee koulusta sadatellen, kuinka ”kaikki opettajat ovat ihan v**** vammaisia”. Sari Kivirannan mukaan vanhemman kannattaa aluksi liittyä keskusteluun todeten, että ”tosi kurjaa, jos he tosiaan ovat sellaisia”. Näin pääsee ikään kuin samalle aaltopituudelle ja voi siirtyä vähitellen kyselemään normaaliin keskustelusävyyn nuoren tuntemusten syitä.

– Tällaisessa tilanteessa on rakentavampaa toimia näin kuin ruveta vaikka komentamaan, että eihän nyt noin saa sanoa. Konfliktihan siitä syntyisi, ja tammiovet paukkuisivat pian. Toki ne paukkuvat silti meilläkin joskus, Kiviranta naurahtaa.

Toinen esimerkki on tilanteesta, jossa väsynyt vanhempi on suutahtanut teinin käytöksestä ja tämä on painunut kiukuttelemaan huoneeseensa. Sen sijaan, että Kiviranta odottaisi teinin tulevan kohta pyytämään anteeksi tuntuiluaan, hän käy itse pahoittelemassa käytöstään.

– Sijaisvanhemmuudessa minun tehtäväni ja vastuuni on olla sillanrakentaja. Teinille on häpeällistä tulla pyyte-

lemään anteeksi tällaista. Hyvän ilmapiirin luominen on aikuisten vastuulla.

Perhehoidon alku oli hapuilevaa

Kuten mihin tahansa vanhemmuuteen, myös sijaisvanhemmuuteen kasvetaan. Vaikka perhehoitajan valmennuksesta saa hyvät pohjatiedot, moni käytännön asia tulee silti yllätyksenä. Tukea saa lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijältä, perhehoitajan vastuutyöntekijältä ja muiden perhehoitajilta.

Arjen tasolla perhehoitoon sijoitetun lapsen kasvatuksesta vastaa käytännössä sijaisvanhempi, mutta vastuu kasvatuksesta on lain mukaan lapsen asioista vastaavalla työntekijällä. Tästä syystä sosiaalityöntekijällä on sekä oikeus että velvollisuus olla hyvin perillä, millaista sijaisperheen arki on. Keinoina ovat asiakassuunnitelma sekä suunnitelmallinen yhteydenpito kotikäynteineen ja ohjauskeskusteluineen.

Sari Kiviranta kertoo, että heillä perhehoidon alku oli hapuilevaa. Asiakassuunnitelma laadittiin vasta kuukausia sen jälkeen, kun ensimmäiset sijoitetut lapset olivat tulleet perheeseen, eikä esimerkiksi yhteistyöstä lasten biologisten vanhempien kanssa ollut sovittu mitään. Myös sosiaalityöntekijän ensimmäiseen kotikäyntiin meni lähes puoli vuotta.

– Tuli vähän sellainen tunne, että näinkö yksin meidät jätettiin. Olimme sitten itse aktiivisia ja kysyimme sosiaalitoimesta, kuuluuko tämän tosiaan mennä näin. Eikä sen kuulunut. Nykyään sijaisperheiden ensimmäisen vuoden tuki toimii Tampereen seudulla tietääkseni paljon paremmin, Kiviranta sanoo.

Yhteydenottoa sosiaalitoimeen helpotti Kivirannan mukaan hänen taustansa kunnallisessa päivähoidossa, joka tekee paljon yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa. Iso apu oli myös siitä, että perheen asioista huolehti sijoituksen alettua sama sosiaalityöntekijä, johon he olivat tutustuneet jo valmennusvaiheessa.

– Kyllä meitä aluksi jännitti, mitä sosiaalityöntekijät meistä ajattelevat ja olemmeko osanneet toimia oikein. Saimme onneksi heiltä rauhoittelevaa palautetta, että muilla on ollut ihan samanlaisia tuntemuksia. Nykyään myös tiedämme paljon paremmin, mikä on meidän tonttiamme ja mikä sosiaalityöntekijän, kuin ensimmäisten sijoitettujen lastemme tullessa 14 vuotta sitten.

Kynnys tietoisien matalalla

Vaikka Kivirannan sijaisperheen molemmat vanhemmat ovat kasvatustalon ammattilaisia ja opiskelleet aktiivisesti myös kiintymyskeskeistä vanhemmuutta, toisinaan tu-

Sari Kivirannan yhteydenpito perheen sosiaalityöntekijöihin sujuu mutkattomasti. Kasvokkain tavaan harvakseltaan, mutta sähköposti- ja puhelin-yhteydet ovat käytössä aina, kun tarvetta ilmenee.

kea päätöksiin on haettava sosiaalityöntekijöiltä. Sari Kiviranta on pitänyt tämän kynnyksen tietoisesti mahdollisimman matalana.

Kun sijoitetut lapset ovat pieniä, kysyttävää on yleensä melko vähän, ja epäselvät asiat liittyvät esimerkiksi yhteydenpitoon sukulaisten kanssa. Kouluikäisten lasten asioihin Kivirannan perheessä on haettu varmistusta sosiaalityöntekijöiltä muun muassa silloin, jos koulussa on ilmenyt poikkeavaa käytöstä.

Sijoitetun lähestyessä teini-ikää monen perhehoitajan epävarmuus kasvaa, kun eteen voi tulla hankaluuksia opiskeluissa, seurustelua tai päihdekokeiluja. Tällöin on hyvä, jos pelisäännöt ja vastuuketjut on keskusteltu kuntoon myös sosiaalitoimen kanssa jo ennen kuin mahdollisia huolia ilmenee.

– Meidän sosiaalityöntekijämme ymmärtävät onneksi hyvin, että sijoitetut teinit ovat teinejä siinä missä muutkin ja että kaikenlaista voi sattua. Joskus olen myös eri mieltä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Silloin selkeät perustelut ovat olennaisia, mutta en oletakaan, että saisin aina tahtoni läpi, Kiviranta sanoo.

Hänen mukaansa sijaisperheen ja sosiaalityöntekijän luottamuksellisen suhteen avainasioita on, että jokainen osapuoli on liikkeellä avoimin mielin ilman häiritseviä ennako-oletuksia. Keskusteluille pitäisi löytyä riittävästi aikaa, ja niissä olisi huomioitava myös sijaissisarusten näkemykset.

Kun luottamus on saavutettu, kanssakäyminen on mutkatonta.

– Sattuu meillä mitä tahansa, mistä olen epävarma, voin laittaa sähköpostia sosiaalityöntekijälle: ”Meillä sattui tällaista tänään. Se hoidettiin näin ja näin. Onko vielä jotain, mitä pitäisi tehdä?” Lähetettyihin sähköposteihin jää dokumentti, että olen ainakin ilmoittanut asiasta, ja vastaus tai soitto tulee yleensä seuraavana päivänä. Koskaan he eivät ole sanoneet, ettei näin pienistä asioista tarvitse ilmoitella, Kiviranta sanoo.

Sosiaalityöntekijän aika ei tahdo riittää

Sosiaalityöntekijät tapaavat Kivirannan perhettä kasvotusten keskimäärin pari kertaa vuodessa. Kotikäynnit ovat yleensä rutiininomaisia. Niiden aikana sosiaalityönteki-

►►

”

Sosiaalityöntekijäni ovat olleet helposti lähestyttäviä. He eivät odota, että kerron suoraan kaiken, vaan auttavat kyselemällä.

» jät keskustelevat koko porukan kanssa ja saattavat jututtaa lapsia myös yksitellen.

Kivirannan perheeseen pienenä sijoitettu, nyt 18-vuotias Netta on kokenut kanssakäymisen sosiaalityöntekijöiden kanssa luontevaksi. Työntekijät ovat pysyneet pitkään samoina, joten heihin on muodostunut luottamuksellinen suhde ja heille on voinut puhua kaikesta.

– He ovat olleet helposti lähestyttäviä eivätkä odota, että kerron suoraan kaiken, vaan auttavat eteenpäin kyselemällä. Voisin myös itse kääntyä heidän puoleensa. Sellaista tilannetta ei ole tullut, mutta olen kyllä miettinyt sitä joskus, Netta kertoo.

Myös Kivirannan perheen sosiaalityöntekijät **Maria Autio** ja **Antti Turtiainen** korostavat, että juuri asiakassuhteen pitkäkestoisuus on olennaista luottamuksellisen suhteen luomisessa. Luottamusta kasvattaa niin ikään se, että yhteydenottokynnys pysyy mahdollisimman matalana – silloinkin, jos asiat ovat vaikeita.

– Se, että ottaa meihin yhteyttä ja kertoo tarvitsevan tukea, ei ole osoitus siitä, että olisi jotenkin huono sijaisperhe. On täysin normaalia, että tulee kysyttävää. Aina meillä ei ole suoraa vastausta, mutta sitten pähkällä yhdessä, miten jatkossa olisi hyvä toimia, Turtiainen sanoo.

Aution ja Turtiaisen mukaan perhehoitajien kirjo on todella suuri. Mitä kokeneempia perhehoitajat ovat, sitä paremmin he yleensä tietävät, mitkä ovat heidän oikeutensa, velvollisuutensa ja vastuunsa suhteessa sijoitettuihin lapsiin ja sosiaalityöntekijöihin.

Yleisimmin perhehoitajien yhteydenotot liittyvät muun muassa epävarmuuteen siitä, miten sijoitetun lapsen erityistarpeisiin saisi vastattua, ovatko perheen rutiinit varmasti riittävän hyviä ja mihin kaikkiin päätöksiin tarvitaan sosiaalityöntekijän kirjallinen suostumus.

Toisinaan luottamuksen rakentaminen sijoitettuihin lapsiin on työstä heidän vaikean taustansa vuoksi. Tutustuminen vie aikaa, jota perhehoidon sosiaalityöntekijöillä ei tahdo useinkaan olla riittävästi, koska asiakasmäärät ovat niukkojen resurssien vuoksi suuria.

Autiolla ja Turtiaisella on kummallakin vastuullaan lähes 50 lasta, kaukaisimmat satojen kilometrin päässä Pohjois-Pohjanmaalla. Perhehoitoliiton poliittisiin tavoitteisiin kuuluu saada lainsäädäntöön kirjaus, että yhdellä sosiaalityöntekijällä olisi vastuullaan korkeintaan 25 lasta.

– Näillä asiakasmäärillä kotikäyntejä ei pysty tekemään niin paljon kuin haluaisi. Niitä olisi hyvä tehdä mahdollisimman usein, että oppisi tuntemaan perheet. Joissain perheissä käydään useita kertoja vuodessa, toisissa vain pari kertaa. Kaksi on jo todella vähän, Autio sanoo.

Tutkijat: Vuorovaikutusta on lisättävä

Sosiaalityöntekijöiden huoleen liian suurista asiakasmäärästä on törmätty myös Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Kysy ja kuuntele -tutkimus- ja kehittämishankkeessa. Siinä tutkijat ovat haastatelleet yli sadan kunnan lastensuojelun työntekijöitä ja johtoportaan ihmisiä.

– Sosiaalityöntekijöiden yleisesti jakama huoli on, että heillä on liian vähän aikaa tavata lapsia. Se on tullut ilmi monessa yhteydessä, Kysy ja kuuntele -hankkeen tutkija **Päivi Korhonen** kertoo.

Viime vuonna alkaneessa hankkeessa tutkitaan sijoitettujen lasten hyvinvointia ja kohtaamia sosiaalityöntekijöiden kanssa. Pyrkimyksenä on vaikuttaa niihin sosiaalityön ammattikäytäntöjen tekijöihin, jotka helpottavat tai vaikeuttavat lasten systemaattista kuulemistä ja sijaishuollon epäkohtiin puuttumista.

Tutkimuksessa kartoitetaan myös yli 10-vuotiaiden pitkäaikaisessa sijoituksessa olevien lasten ja nuorten kokemuksia. Niitä kerätään kyselylomakkein sosiaalityöntekijöiden ja lasten tapaamisissa. Tavoitteena on saada vastaukset kolmasosalta pitkäaikaisijoitetuista lapsista.

Koronaepidemian vuoksi aineistonkeruu ja tutkimustulosten analysointi ovat vielä vaiheessa. Yleisellä tasolla vaikuttaa kuitenkin siltä, että etenkin perhehoidossa olisi tarpeen lisätä sijaisperheiden, sosiaalityöntekijöiden ja lasten välistä vuorovaikutusta.

Sijaishuollon sosiaalityöntekijät kaipaavat vuorovaikutuksen ja tapaamisten ohella erityisesti perhehoidon valvontaan rakennetta ja yhtenäisiä toimintakäytäntöjä, joihin voisi tukeutua.

– Pitkäaikaisilla ja luottamuksellisilla suhteilla voidaan ennakoita ja ehkäistä vakavien tilanteiden kehittymistä. Luottamus voi syntyä, kun vuorovaikutusta on riittävästi. Eihän vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen ole koskaan helppoa, mutta se on sitä helpompaa, mitä paremmin ihmisen tuntee, hankkeen erikoistutkija **Pia Eriksson** sanoo. ■

Sari ja Tommi Kivirannan perheeseen pienenä sijoitetun, nyt 18-vuotiaan Netan sosiaalityöntekijät ovat pysyneet pitkään samoina. Heihin on muodostunut luottamuksellinen suhde.